

KOTIMAISEN KIRJALLISUUDEN TARKASTELUA — GRANSKNING AV INHEMSK LITTERATUR

ERIK ALLARDT — YRJÖ LITTUNEN (ed.): *Cleavages, Ideologies and Party Systems: Contributions to Comparative Political Sociology*. Transactions of the Westermarck Society. Vol. X. Turku 1964. 463 sivua.

Teoksen johdannossa Stein Rokkan (Norja) sanoo poliittisen sosiologian kehittyneen dialektisesti: kehitys alkoi pioneeritiedemiesten optimistisiin kansainvälisiin vertailuihin ja yleistyksiin pyrkivästä suunnasta, jota pian seurasi ankaran kriittinen ja mittaava empirismi, »tietojenkeruun vallankumous», keskittyen mahdollisimman laaja-alaisesti tutkimuskentän täsmälliseen kartoittamiseen. Tämä informaatorikas toinen vaihe on avannut tien synteeseille, paluulle vertailevaan poliittiseen sosiologiaan, joka eroaa ratkaisevasti ensimmäisestä vaiheesta korkeatasoisen metodologiansa, informaatiomateriaalinsa runsauden ja sen käsittelytekniikan kehittyneisyyden suhteen.

Käsiteltävänä oleva, politiikan tutkijalle verrattoman arvokas kokoomateos ilmentää viime mainittua suuntausta. Se on syntynyt Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa Tampereella elokuun 26—30 päivinä 1963 pidetyn ISA:n (International Sociological Association) poliittisen sosiologian komitean työkonferenssissa pidettyjen esitelmien pohjalta. Teokseen on sisällytetty useimmat konferenssissa pidetyt esitelmät. Ne nivoutuvat teemaksi, joksi oli annettu »Puolueet ja puoluejärjestelmät taloudellisen kasvun vaiheessa: niiden rakenteen, toiminnan ja poliittisen merkityksen muutokset».

Teoksen teoreettisvoittoisessa ensimmäisessä osassa S. M. Lipset (Yhdysvallat) esittää laajaan historia-aineistoon nojaten ne kehityspiirteet ja olosuhteet, jotka ovat voimakkaimmin vaikuttaneet länsimaisiin puoluejärjestelmiin erityisesti niiden muovautumisvaiheessa. Kirjoittaja tarkastelee tässä valossa niiden toimintaa ja merkitystä edeten pääasiaan, ideologisella tasolla olevien yhteiskunnan perusrühmittymien (työläiset—porvaristo) välisten ristiriitojen lähteiden analyysiin. Lipset vertailee myöskin »kehittyneiden» ja »kehittyvien» yhteiskuntien poliittisia ja ideologisia peruseroja ja ristiriitoja aiheuttavia lähteitä osoittaen mm. ne historialliset tekijät, jotka ovat vaikuttaneet ristiriitalähteiden erilaisuuteen em. yhteiskuntatyypeissä.

Käsitettä »end of ideology», jonka Lipset konferenssikeskusteluissa toi esiin, tarkastelee myös Mark Abrams (Englanti) eritellessään maansa

muuttunutta puoluejärjestelmän olemusta. Kirjoittaja havaitsee mm. työväenpuolueen, joka aiemmin näki kaiken poliittisen mainonnan merkitsevän vakavaa uhkaa puolueen kiinteydelle, siirtyneen konservatiiveja seuraten tavanomaisiin vaalimainontamenetelmiin. Tekijä osoittaa myös monia seikkoja, jotka tukevat hänen olettamustaan yhteiskunnan ja äänestäjien keskuudessa tapahtuneiden ja tapahtuvien rakennemuutosten voimakkaasta vaikutuksesta puoluekannatuksen ideologisinkin perusteisiin. — Ideologian taantumista, häviämistä ennustaa myös Radomir D. Lukic (Jugoslavia) kuvaillen samalla sen tien, jota hänen mielestään tämä yhteiskunnalle todella myönteinen kehitys on kulkeva.

Yrjö Littunen täsmentää ongelman »end of ideology» käsitteellisesti ja antaa tälle hieman umpimähkäiselle kokonaisuudelle täsmällisen muodon spesifioimalla sen osatekijät ja asettamalla sen ajallisesti tähän hetkeen. Kirjoittaja esittää analyysinsä tueksi haastattelututkimuksista saatuja tuloksia ja toteaa mm. ideologian taantumisen pääpremissin, koetun sosio-ekonomisen vaurauden ja korkeamman koulutustason vaikutuksen olevan täysin päinvastaisen kuin mitä väite taantumisesta edellyttää — vaurauden ja koulutustason kohoaminen johtaa kiinnostuksen lisääntymiseen yhteisöllisiin harrastuksiin ja poliittisiin ideologioihin. Lisäksi tekijä argumentoi koko käsitteen »end of ideology» empiirisesti hedelmättömäksi — näkökohta, joka usein unohdetaan ottaa huomioon tutkimustyössä.

Artikkelissaan »A Theory on Solidarity and Legitimacy Conflicts» Erik Allardt esittää kahden variaabelin nelikentän nojalla selväpiirteisen ja havainnollisen teorian, joka antaa mahdollisuuden tarkastella eräitä keskeisiä poliittisia ilmiöitä, esimerkiksi radikaalien joukkoliikkeiden kannatusta samoin kuin muidenkin liikkeiden syntyä erilaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa.

Kirjoittaja lähtee solidaarisuuden käsitteestä. Solidaarisuus poliittisen järjestelmän tasolla määritetään legitimiisyyden avulla. Jos poliittista järjestelmää pidetään legitimiinä, vallitsee solidaarisuus tätä järjestelmää kohtaan. Näin ollen vaihtelua tällä muuttujalla voidaan mitata esim. kommunismin kannatuksen vaihtelulla; i. katsotaan, että kommunismin kannattajat ei-kommunistisissa maissa olennaisessa määrin pitävät vallitsevaa järjestelmää ei-legitiiminä. — Vaihtelua solidaarisuus-muuttujalla selitetään työnjaolla ja yhdenmukaistavalla paineella. Tällöin työnjako on määriteltä sosiaalisen vaihdon ja yhdenmukaistava paine vastaavasti (a) sosiaalisten normien olemassaolon ja luonteen ja (b) normiristiriitojen (ristipaineen) vs. normiristiriitojen puuttumisen avulla. Esimerkiksi työnjako on sitä suurempi, mitä enemmän yksilöillä tietyssä yhteisössä on tarjottavanaan toisilleen erilaisia vaihdon yksiköitä (sosiaalisia, materiaalisia, intellektuaalisia palveluksia tms.).

Tältä pohjalta tekijä esittää joukon teoreettisia väittämiä ja tukee ne osaksi aineistolla kommunismin kannatuksesta Suomessa, osaksi aineistolla Australian Uudesta Guineasta. Teorian kiinteän havaintomaailman kytkeytymisen ja käsitteiden selvän yleisempiirisen relevanssin ansiosta se johdattanee alan tutkimusta tältä osin myös kansainvälisten vertailujen tasolle.

Laajahkossa toisessa tutkimuksessaan, joka liittyy läheisesti edelliseen teoreettiseen tarkasteluun, Erik Allardt selvittelee aluksi suomalaisen yhteiskunnan voimakkaasti luokkatietoista luonnetta. Varsinaisesti kirjoittaja on analysoinut nk. »teollisuus-» ja »korpikommunismin» kannatukseen liittyvää taustaa, joka on antanut mahdollisuuden eritellä ja tämentää ne olosuhteet ja rakennepaineet, jotka tuovat mukanaan luokkaristiriitoja suomalaiseen yhteiskuntaan. Laajan ekologisen aineiston käsittelyssä on käytetty apuna faktorianalyysiiä. — Tutkimus tarjoaa perusteellisen informaationsa lisäksi runsaasti hedelmällisiä teoreettisesti perusteltuja tutkimuskohteita, virikkeitä ja erillisiä ideoita poliittisten ilmiöiden tutkijalle.

Roger Girodin (Sveitsi) pääasiallisena tavoitteena on luokitella Sveitsin puoluejärjestelmässä havaittavat erilaiset muodot muutamaiin laajahkoihin kategorioihin ja tutkia erityisesti kantonitasolla olevan puoluejärjestelmän luonnetta puolueiden suhteellisen voiman ja merkityksen, lukumäärän ja niiden välisten suhteiden luonteen perusteella. — Stein Rokkanin ja Henry Valenin (Norja) laajahkossa artikkelissa tarkastellaan Norjan puolueiden voimakkuuden alueellista vaihtelua ja vaihtelun pääasiallisia lähteitä aina vuodesta 1882 lähtien. Tekijät osoittavat mm. Norjan poliittisten konfliktilähteiden siirtyneen alun pitäen puhtaasti alueellisista (keskusta-periferia) sosiaalis-kulturellien, uskonnollisten ja primääritalouden tuotteiden ostaja contra myyjä konfliktien kautta työmarkkinatason konfliktieihin. Ekologista analyysia on (vuodesta 1945 lähtien) täydennetty haastattelututkimuksista saaduilla tuloksilla, mikä on tehnyt osittain mahdolliseksi multivariaatioanalyysin käytön vaihteluiden selvittämisessä.

Teoksen toinen osa on otsikoitu: »Puoluejärjestelmät ja puolueorganisaatiot». Siinä keskitytään ensisijaisesti kyseisten institutioiden rakenteen, toiminnan ja merkityksen tarkasteluun silmällä pitäen yhteiskunnan rakennetta ja rakennemuutoksia, samoin kuin käsitteellisiin kehittäilyihin.

S. N. Eisenstadt (Israel) pohtii artikkelissaan lähinnä poliittista ja sosiaalista valtaa sekä yleensä yhteiskunnan rakenteen niitä perustekijöitä, joilla on vaikutusta sekä itse byrokraatisoitumisprosessiin että tätä kontrolloivaan kehitykseen. Eisenstadt toteaa mm., että yleiset sosiaaliset olosuhteet, kuten sosiaalinen erilaistuminen ja talous- (myös »aineettomien hyödykkeiden» —) markkinoiden kehitys ei ole vielä riittävä, joskin se on välttämätön ehto byrokraatisoitumiselle, sillä mainitunlainen kehitys luo myös

vastavoimia, jotka voivat hillitä byrokratisoitumista. Tekijä tarkastelee ongelmaa vertailevasti myös erilaisten poliittisten järjestelmien näkökulmasta.

Szymon *Chodak* (Puola) tarkastelee mielenkiintoisella tavalla Saharan etelänpuoleisen Afrikan puoluejärjestelmiä, erityisesti niiden kehitysvaiheita ja niiden monipuolista merkitystä koko sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen kannalta. Kirjoittaja vertailee, paikallistaa ja luonnehtii erilaisia afrikkalaisia järjestelmiä, selvittelee länsimaisen parlamentarismien menestymismahdollisuuksia Afrikassa ja täsmentää afrikkalaisten parlamenttien ja puolueiden tehtävät ja merkityksen, tarkastelee afrikkalaisen tradition osuutta puolue-elämässä ja puoluejärjestelmien rakenteessa sekä tutkii poliittisen eliitin koostumusta, merkitystä ja tehtäviä samoin kuin puolueiden ja hallituksen välisiä suhteita eri valtioissa.

Jerzy J. *Wiatr* (Puola) syventää tavanomaista puoluejärjestelmätytologiaa tarkentaen nimen omaan nk. yksipuoluejärjestelmää. Hän arvosotelee nykyisin käytettyä jakoa yksi-, kaksi- ja monipuoluejärjestelmiin, koska se ottaa huomioon vain virallisesti tunnustettujen puolueiden lukumäärän tietyssä poliittisessä yhteisössä. Tekijä esittää joukon perusteltuja kriteerejä, joiden perusteella »yksipuoluejärjestelmät» tulisi luokitella. Järjestelmien vertailevissa tutkimuksissa tulisi ottaa huomioon poliittisten aspektien ja järjestelmän toiminnan ohella myös järjestelmän sosiaalinen funktio. *Wiatr* erottaa yhteiskunnan päämäärien perusteella täten myös yksipuoluejärjestelmät, joissa järjestelmä on (a) sosialistisen (esim. N-liitto), (b) uudistavan (esim. Atatürkin Turkki) ja (c) konservatiivisen tai reaktionaarisen (esim. Espanja sekä Italia ennen II maailmansotaa) pyrkimysten välikappaleena.

Juan J. *Linz* (Espanja, Yhdysvallat) keskittyy aluksi *Wiatrin* tapaan käsitteiden selvennykseen erottaen toisistaan autoritaarisen (kuten Espanjan) ja totalitaarisen (esim. N-liitto) »regimen». Edellistä karakterisoi mm. rajoitetun ja ei-vastuuvollisen poliittisen pluralismin olemassaolo, johtoideologian puuttuminen, johdon käyttäytymisen tietynasteinen ennustettavuus, poliittisen mobilisaation suppeus (vrt. totaalinen poliittinen mobilisaatio), löyhähköt puoluesiteet jne. »Ideologian» sijaan kirjoittaja antaa Espanjan oloihin paremmin soveltuvan termin »mentality», jolla hän tarkoittaa tapaa ajatella ja tuntea pikemminkin emotionaalisesti kuin rationaalisesti eikä se anna ennalta määrättyä käyttäytymisohjetta erilaisten tilanteiden varalta. Lisäksi *Linz* kuvaa yksityiskohtaisesti Espanjan poliittista eliittiä.

Warren E. *Miller* (Yhdysvallat) tutkii enemmistövaalitavan ja edustuksellisen hallintojärjestelmän suhdetta Yhdysvalloissa vertaamalla tiettyjen vaalipiirien äänestäjien mielipiteiden ja heidän valitsemiensa edustajainhuoneen jäsenten päätöksenteon vastaavuutta. Eräänä keskeisenä tuloksena

todetaan, että niiden vaalipiirien edustajien mielipiteet, joissa valtapuolueiden tasavertainen kilpailu leimaa poliittista tilannetta, äänestyspäätökset edustajainhuoneessa poikkeavat vastaavista valitsijakunnan mielipiteistä enemmän kuin niiden edustajien, jotka tulevat voimakkaista yhden-puolueen vaalipiireistä. Toisin sanoen »majority rule» varmoissa vaalipiireissä (yksi puolue dominoi) varmistaa tehokkaammin sen, että äänestäjän mielipide heijastuu melkoisen tarkasti edustajainhuoneeseen päätöksentekovaiheessa.

Ulf Torgersen (Norja) on tutkinut Norjan poliittisen elämän vaiheita vuodesta 1884 vuoteen 1898. Äänioikeuden radikaali laajentaminen, joka toi mukanaan suuret joukot uusia valitsijoita, parlamentaarisen hallitusjärjestelmän omaksuminen sekä liberaalisen ja konservatiivisen puolueen muodostaminen muuttivat perusteellisesti poliittista asetelmaa. Mainittujen tekijöiden ja yhteiskunnan rakennetekijöiden valossa kirjoittaja keskittyy tarkastelemaan puolueiden toimintaa ja organisoitumista pystyäkseen mobilisoimaan uusia kannattajajoukkoja. Tekijä tarkastelee puolueiden kehitystä myös laajemmasta perspektiivistä, »eliitti-puolue — massa-puolue» teorian valossa.

James Cornford (Englanti) käsittelee artikkelissaan Englannin konservatiivisen puolueen massaorganisaation asteittaista muovautumista vuosina 1868—86, maaseudun keskiluokan vaikutusta tähän kehitykseen ja sitä, mikä merkitys tällä prosessilla oli puolueen vaalimenestyksiin vuosina 1885—1906. — Junnosuke Masumin (Japani) tutkimus »A Profile of the Japanese Conservative Party» liittyy kahden edellisen tutkimuksen aihepiiriin. Kirjoittaja analysoi Japanin konservatiivisen puolueen luonnetta ja erityisesti sen paikallistason vaaliorganisaatiota ja vaalikäytäntöjä nykytilanteessa, jolle nopea yhteiskunnallinen ja sosio-ekonominen muutos on korostetusti antanut myös organisaatio-ongelman leiman.

Martti Noponen ja Pertti Pesonen tarkastelevat suomalaisen lainsäätäjän (so. kansanedustajan) uraa, hänen mahdollisuuksiaan tulla valituksi, uran jatkuvuutta ja pysyvyyttä, sosiaalista taustaa ja sen vastaavuutta kannattajajoukon taustaa, lainsäätäjän koulutusta ja osallistumista järjestötoimintaan sekä lopuksi niitä tilanteita, jotka ovat saaneet aikaan urasta luopumisen tai aiheuttaneet uran katkeamisen.

»Cleavages, Ideologies and Party Systems» on teos, josta jokainen politiikan tutkija ja asiasta kiinnostunut löytää luotettavaa ja täsmällistä omaa alaansa tai ainakin sitä lähellä olevaa herätteitä antavaa aineistoa. Kuten edellä olevasta sisällön esittelystä käy ilmi, teos tarjoaa kokonaisuudessaan myös mielenkiintoisen läpileikkauksen poliittisen sosiologian tutkimuskentästä ja sillä saavutetuista tuloksista.

Tuomo Martikainen